

VRÁGÉNEKEK ÉS MULATÓNÓTÁK XVII—XVIII. SZÁZAD

Összeállította és a jegyzeteket írta Stoll Béla. Bp. 1956. Magvető. Magyar Könyvtár 243 I.

Irodalomtörténetírásunknak a névtelen kéziratok költészet tanulmányozása terén nagy adósságai vannak. A felszabadulás előtti kutatás, melyet főként a kuruc költészet problémái kötöttek le, megrekedt a kuruc dalok hitelességének kérdésénél, s irodalomtörténetünk e gazdag fejezetének reális, álromantikus szemlélettől mentes értékelése is csak az utóbbi évek során vált lehetségessé. A többi, kivált a szerelmi s ehhez kapcsolódó műfajok területén a kutatás még az anyag rendszeres és teljes feltárásának kísérletéig sem jutott el. Pedig Erdélyi Pál már a múlt század végén így írt: „Régebbi költészetünk alig van kiadva. Amit alig néhány évtizedre kezdtek, abban maradt, vagy csak lassankint halad, még énekműtől sincs... A mi a Régi Magyar Költők Tára kötetében s Thaly Kálmánnak ez irányú publikációiban van, mind nagyon becses, de kevés, s a mit folyóirataink, hírlapjaink rejtegetnek, nincs összefoglalva... Nincs lajstromuk az énekíróknak, hogy életrajzi lexiconról ne is ábrándozzunk. Itt volna az ideje, hogy forrásainkat rendszeresen ismertessük, anyagunkat methodikusan földolgozzuk s ezzel előkészítsük a nagy munkát, régebbi költészetünknek összefoglaló s kimerítő kiadását... Egy ily Éneklexicon vagy gyűjtemény nem fog soká késni, ha megvan bennünk a komoly akarat, hogy régebbi művelődésünk költői emlékeit gyűjtsük és közzé tegyük.” (EPHk. 1899. évf. 211—212. l., a Komáromi-énekeskönyv ismertetésében.) E tervek csak kis részben valósultak meg. Néhány XVII. századi daloskönyv szakszerű ismertetése (Dézsi Lajostól), a Szíveket újító bokréta és a Szentsei-daloskönyv kiadása, kisebb anyagközlések és adalékok, Szabó T. Attila igen becses, de már megjelenésükkor hiányos és azóta nagymértékben elavult kéziratjegyzékei, egy-két elvi kérdéseket is felvető dolgozat (mint Jenei Ferenc és O. Nagy Gáboré): lényegében ennyi az, amit az irodalomtörténet Erdélyi Pál felhívásától a második világháborúig eltelt több, mint négy évtizedes időszak alatt e területen produkált. Így történt, hogy a XVII—XVIII. század rendkívül gazdag szerelmi s ezzel rokon költészet, mely az egykorú műköltői termést nemcsak mennyiségileg haladja meg, hanem művészi színvonal tekintetében is messze felülmúlja, mindezt ideig jórészt ismeretlen maradt nemcsak a régi magyar költészet iránt érdeklődő olvasóközönség, hanem a kutatók előtt is. Hogy egyebet ne említsek, XVII. századi névtelen szerelmi líránk egyik

legbecsesebb forrásának, a Mátray-daloskönyvnek a mai napig sincs megbízható és teljes kiadása. Ilyen körülmények között érthető, ha irodalomtörténetírásunknak mindaddig le kellett mondania azokról a fontos tanulságokról, melyeket a kéziratok költészet jellegét, sajátos társadalmi funkcióját, a nép- és műköltészet közötti kölcsönös közvetítő szerepét s nem utolsósorban a magyar verselés történetét illetően levonható és sok területen értékesíthetett volna.

Az elmúlt néhány esztendő észrevehető javulást hozott. Elvi jelentőségű cikkek és tanulmányok jelentek meg a kuruc költészetéről (Esze Tamás tollából) és általában a kéziratok költészetéről; kiadványok egész sora jelzi a közönség és a kutatók fokozódó érdeklődését: Esze Tamás válogatása a Szépirodalmi Kiskönyvtárban, a Magyar Klasszikusok-sorozat antológiája („Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig”), terjedelmes, tudományos értékű bevezetéssel és jegyzetekkel, Pálóczi Horváth Ádám Ötöd-félszáz Énekeinek kritikai kiadása, a Szádeczky—Miscellanea XVIII. századi daloskönyv kiadása stb. De ami a legjelentősebb eredmény, Erdélyi Pál 60 év előtti óhaja a megvalósulás küszöbén van: évek óta folyik a Régi Magyar Költők Tára folytatásának anyaggyűjtése és sajtó alá rendezése (egyelőre a XVII. századi anyaggal), s minden remény megvan arra, hogy a 10—15 kötetre tervezett sorozat kiadása a legközelebbi jövőben megkezdődik.

Kisterjedelmű, de igen tanulságos ízelítőt kap az olvasó ebből a nagyarányú vállalkozásból a Magvető Könyvkiadó Magyar Könyvtár-sorozatának 1956-ban megjelent kötetében. Az egy híján 100 darabból álló gyűjtemény anyagának mintegy harmadrésze kiadatlan s találhatunk benne kiadottak voltak ellenére elfelejtett szép darabokat is (mint a 45. sz. „Jó lakásban az kik vadtok...” kezdetű remek, friss ütemű táncdal). Stoll Béla, mint a Régi Magyar Költők Tára készülő, új kötetének egyik szerkesztője, bőven merített a rendelkezésére álló gazdag anyagból, s e kis antológia alapján már némi fogalmat alkothatunk arról, hogy a régi magyar költészetnek hány meg hány értékes darabja hevert eddig elrejtve és ismeretlenül kéziratok énekeskönyvekben, ponyvafüzetekben, bejegyzésként régi nyomtatványokban, porosodó folyóiratkötetekben s levéltárak, kéziratárak ilyen szempontból feldolgozatlan kötegeiben. A gyűjtemény szerkesztője mindezekből a forrásokból válogatott és felhasználta azokat az erdélyi és fel-

vidéki mikrofilmfelvételeket is, melyek Klaniczay Tibor kutatóútjai nyomán készültek s ma a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának mikrofilmtárában hozzáférhetők. Olyan valóban szép darabokat ismerhet meg itt az olvasó, mint az „Oh gyönyörűséges, mindenkéül legszebb...” kezdetű dalt, a hasonló kezdetű XVII. századi dal kései, lényegesen eltérő, népi jellegű változatát (MTA Népköltési gyűjtés), a „Szólalj meg már egyszer hozzám” kezdetű, madárszimbólumokban gazdag bókverset (Kelecsényi-énekeskönyv), a „Keservesen kezdi búcsúzó verseit...” kezdetű, őszinte hangú búcsúdalt, melynek egyik szép strófáját érdeemes e helyen is idézni:

Olyan vagy mint ráró, sebes szárnyon járó,
Szerelmes szíveket szerelemre hajtó,
Ékes szárnyaiddal engem takargató,
Jaj, szivemtől szakadt, tőlem elmaradó!

Felvette a szerkesztő a kiadatlan Szikszai-énekeskönyv több darabját is, köztük a pajkos, friss humorú diákdalt:

Úton mégyen menyecske,
Vékony, karcsú, szépecske,
Oskolában a szeme,
Oda szakad a szíve. Stb.

Találkozunk a kötetben a Kodály Zoltán feldolgozásából ismert Esti dal, valamint a „Tavaszi szél vizet áraszt...” kezdetű közismert népdalstrófa most először közölt régi szövegváltozatával is. A kiadatlan darabok némelyikének variánsa ugyan megjelent már nyomtatásban, de ez az itt közölt szövegek értékéből mit sem von le: a változatok nem egyszer épebbek, szebbek az eddig ismerteknél. Négy esetben két-két erősen

eltérő változatot találunk egymás mellé állítva, mintegy a kézről-kézre, szájról-szájra terjedő szövegek folytonos módosulásának szemléltető példaként.

Nem könnyű feladat egy ilyen viszonylag kiterjedelmű összeállításban bemutatni a XVII—XVIII. század kéziratos szerelmi költészetének rendkívül gazdag, műfaji és formai tekintetben egyaránt változatos anyagát. De Stoll Béla bizonyára nem is valami féle „hű keresztmetszetet” kívánt adni, hanem elsősorban ízlésére támaszkodva választotta ki a népszerű kiadvány rendeltetésének megfelelő darabokat. Ez a törekvése pedig sikerrel járt: mind a más kiadványokból már ismert, mind az eddig kiadatlan versek alkalmasak arra, hogy az olvasókat gyönyörködtessék és érdeklődésüket régi magyar kéziratos költészetünk iránt felkeltsek. Kár, hogy a XVIII. század közepe tájának, második felének új ízlést képviselő legszebb szerelmi dalai („Erdőkön, mezőkön járó... Ellopták szívemet, jól érzem... Jaj gyöngyvirágom, rozsmarintágom... stb.) már nem kaphattak helyet ebben a kis válogatásban. Érdemes lenne ezeknek a XIX. század elejiekkel együtt a sorozatban külön kötetet szentelni.

Az antológia anyaga műfaji tekintetben egységes: szerelmi és lakodalmi, ill. lakodalmak alkalmával előadott darabokat tartalmaz. A címadást nem találok szerencsésnek: mulatónótán a mai olvasó bordalt ért, ilyen pedig csak egyetlenegy van a kötetben, a 33. sz. „Éljetek vígan...” Helyesebb lett volna a könyv gerincén — nyilván sajtóhiba folytán — olvasható „mulattató nóták” elnevezés; de lehetett volna a címben a lakodalmi énekek gazdagon képviselt műfajára is utalni.

Kiss József

LENGYEL GÉZA: ADY A MŰHELYBEN

Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1957. 394 lap.

A közönség egy része az intimitást, a „leleplező” szóbeszédet szereti a hősről szóló emlékezésben vagy hősének magánleveleiben látni, hallani: a nagy versek költőjét meglesni borozás, szerelmeskedés közben, ismerni halóköntösének mintáit, oknyomozó pontossággal tudni szeretőinek számát, nevét, életkorát, társadalmi rangját, a hős betegségének okát, természetét, testi és lelki életének furcsaságait, állhatatlanságát, összeférhetlenségét, kicsinyhitűségét, pózosan előkelő gesztusait, pénzsóvárságát, ordénárását, vagyis mindazt, ami inkább a költő magánéletéhez, mint művéhez

tartozik; mindazt, ami különös, „romantikus”, meghökkentő vagy éppen tisztító ebben az életben — sokkal inkább ezt, mint azt, ami vonzó benne. Az élet és a mű természetesen szorosan kapcsolódik egymáshoz, s jogos ez a kérdés: a nyárspolgári értelmezésben különös élet tudja-e csak kibontakoztatni a költő eleve adott tehetségét, zsenijét; kell-e narkózisul a versteremtő lelki diszpozíció állandó ébrentartásához a különös és pedagógiai példaképként nem állítható magánélet; jobban értjük-e életművét, ha ismerjük emberi gyöngeségeit? A válasz bajosan lehet egyértelmű — Ady esetében